

UPPSALA
UNIVERSITET

Magnus Ödman
Bitr. kanslichef
Utbildningsledare

Kansliet för humaniora och
Samhällsvetenskap

Box 256
SE-751 05 Uppsala

Besöksadress:
Dag hammarskjölds väg 7

Telefon
0701679142:

[www..uu.se](http://www.uu.se)

Magnus.Odman@uadm.uu.se

Beslut

2019-09-24 UFV 2019/1235

Justitiedepartementet

Straffrättsligt skydd för barn som bevittnar brott mellan närstående samt mot uppmaning och annan psykisk påverkan att begå självmord (SOU 2019:32)

Uppsala universitet (Juridiska institutionen och Nationellt centrum för kvinnofrid) har anmodats yttra sig över rubricerade remiss. Bifogade två yttranden har utarbetats av expert Gunilla Dahlkild-Öhman och professor Gun Heimer vid Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK) respektive universitetslektor Lena Holmqvist vid Juridiska institutionen. Universitetet överlämnar experternas yttranden som sitt svar på remissen.

Beslut i detta ärende har fattats av undertecknad rektor i närvaro av tillförordnad universitetsdirektör Per Abrahamsson, efter föredragning av utbildningsledaren Magnus Ödman. Närvarande därtöver var Uppsala studentkårs ordförande Johannes Bäck.

Eva Åkesson

Magnus Ödman

Justitiedepartementet

Straffrättsligt skydd för barn som bevittnar brott mellan närstående samt mot uppmaning och annan psykisk påverkan att begå självmord (SOU 2019:32)

Uppsala universitet (Juridiska institution och Nationellt centrum för kvinnofrid) har genom remiss anmodats att yttra sig i rubricerat ärende.

Juridiska institutionens yttrande

Juridiska institutionen redovisar följande synpunkter. Hänvisningarna till sidor och avsnitt inom parentes nedan avser detta betänkande.

1. Inledande allmänna kommentarer

Inledningsvis vill Juridiska institutionen göra klart att den givetvis är helt enig med andra om att barn är särskilt skyddsvärda på flera sätt. Det finns beaktansvärda skäl som talar för att barns rättsliga ställning och möjligheter att komma till tals ska stärkas. Betänkandet innehåller många redogörelser för hur barn far illa och deras rätt till skydd. Frågan är snarare om införandet av den föreslagna kriminaliseringen i form av ett nytt barnfridsbrott skulle kunna få någon märkbar betydelse för att förändra situationen.

Barnkonventionen är tydlig med att alla barn har samma rättigheter att växa upp under trygga förhållanden, att utvecklas och att skyddas mot övergrepp och utnyttjande (s. 143). För alla barn önskas goda och väl fungerande vårdnadshavare, men det är inte en uppgift för straffrätt att uppnå detta. De föräldrar som inte klarar att leva upp till dessa ideal blir inte bättre föräldrar av att straffas mer för sina tillkortakommanden.

Själv mord är ett annat problem, särskilt för de grupper som betänkandet beskriver (s. 67 ff.).

Juridiska institutionen kan tyvärr inte dela tilltron på att införandet av brotten uppmaning till själv mord och oaktsam uppmaning till själv mord får avsedd effekt, även om skälen mot denna föreslagna kriminalisering är färre.

2. Brister som kan åtgärdas på annat sätt än genom kriminalisering

Utredningen om skydd för barn som bevittnar våld eller andra brottsliga handlingar och ansvar för uppmaning att begå själv mord, redovisar flera brister i socialtjänstens, polisens och rättsväsendets arbete. Juridiska institutionen kan inte se att lösningen på flera av de redovisade problemen är att införa barnfridsbrott. I den mån bristande kunskaper är förklaringen är snarare utbildning det som kan leda till förbättringar. För att ta ett exempel, om barn som bevittnat brott inte antecknas i förundersökningsprotokoll är information om att detta ska göras en bättre väg att gå än att införa ett nytt brott.

Förhoppningen att socialtjänstens arbete för att stödja de barn som bevittnat våld, och andra brott mellan närstående, skulle förbättras av att en särskild kriminalisering införs är svår att dela. Socialtjänstlagen (2001:453), och särskilt dess 5 kap. 11 §, ger redan socialtjänsten i uppgift att prioritera stora delar av den grupp barn som betänkandet behandlar. I den utsträckning detta arbete inte är tillräckligt är det snarare brist på resurser och inte minst personal som är förklaringen, inte avsaknad av en straffbestämmelse.

Frågan om vem som är målsägande, dvs. om tolkningen av 20 kap. 8 § rättegångsbalken, diskuteras i betänkandet (avsnitt 6.1.9). Till det som står däri kan tilläggas att det avgörande för frågan inte är vilken brottstyp det är, utan snarare om en person bör tilltros att åtala, i de fall åklagaren inte väcker åtal. Juridiska institutionen hänvisar till SOU 2007:54, som SOU 2010:49 ansluter till. Ett barn kan vara så direkt berörd av ett brott, riktat mot en annan person, att barnet blivit förnärad av det, som det står i lagtexten. Därmed kan barnet vara målsägande, trots att brottet inte är begånget mot barnet. I Peter Fitgers, m.fl.:s kommentar till rättegångsbalken utvecklades målsägandebegreppet, efter det att de nämnda tidigare betänkanden överlämnats. Detta hindrar inte att det är korrekt, som framgår av SOU 2019:32 (s. 103), att barn som bevittnar våld och andra brott i dag uppfattas som vittnen och inte som målsäganden. Det

har fördelar för barnet att ha ställning som målsägande men dessa kan uppnås genom tolkning eller ändring av målsägandebegreppet, utan att ett nytt brott införs.

Frågan om vårdnadshavare kan bestämma om ett barn ska kunna förhöras eller inte har uppmärksammats alltmer (s. 105, jfr s. 175 och 184). Den som tar del av olika tidigare betänkanden kan få intrycket att detta skulle vara något som föräldrar kan säga nej till, men 23 kap. 6 § rättegångsbalken har inte någon sådan begränsning. Under förundersökningen får förhör hållas med envar, inklusive barn, som antas kunna lämna upplysningar av betydelse för utredningen. Således ger rättegångsbalken rätt att förhöra barn. Detta motsägs inte av att vårdnadshavare rent praktiskt kan förhindra att barn förhörs, på ett sätt som inte är önskvärt. Att polis skulle hämta barn för förhör är inte lämpligt, även om det är möjligt enligt 23 kap. Såväl i offentligt tryck som i doktrin finns dessa två uppfattningar representerade, beroende på om utgångspunkten är föräldrabalkens eller rättegångsbalkens syn. Juridiska institutionen stödjer förslaget att utreda en ny form av ombud för barn (s. 219) mot bakgrund av det begränsade uppdrag en särskild företrädare för barn har.

3. Barnfridsbrott

Som framgår i SOU 2019:32 har tidigare försök att införa ett särskilt brott inte lett till lagstiftning. De argument som tidigare använts fortsätter att vara giltiga. Den särskilt nämnda försvårande omständigheten i 29 kap. 2 § 8 brottsbalken blev i stället ett sätt att förtydliga att straffvärdet för dessa brott, som är ägnade att skada tryggheten och tilliten hos ett barn i dess förhållande till en närstående, är högre (se även 29 kap. 1 § andra stycket). De skäl som tidigare åberopades för denna lösning är värda att beaktas även i dag.

Utredningens genomgång av tillämpningen av denna bestämmelse visar att den sällan hänvisas till i domar, enligt bilaga 3. Det är svårt att veta varför, men återigen kan utbildning av polis och åklagare bidra till förbättring i så fall, för att säkerställa att det kommer fram under huvudförhandlingen att det fanns sådana barn med. Att domar inte anger hur mycket omständigheten ökat straffvärdet är inte att förvånas över, eftersom domar sällan skrivs på annat sätt. Påföljdsbestämning styrs av ett komplext regelsystem och fast praxis på ett sätt som är svårt att påverka genom att ange en omständighet i en punkt. För just brottspåföljdens bestämmande skulle ett barnfridsbrott få begränsad betydelse, inte minst i de fall då flera brott begåtts.

Polismyndigheten och rättsväsendet är redan ansträngt. Risken finns att de begränsade resurserna inte kommer att räcka till för att beivra ännu fler brott. Ett krav för att välja kriminalisering är att den ska vara effektiv, vilket ger upphov till frågetecken.

Utredningen om skydd för barn som bevittnar våld eller andra brottsliga handlingar och ansvar för uppmaning att begå självmord redovisar kriminaliseringsprinciper (avsnitt 10.1) på ett förtjänstfullt sätt, men kravet på ett relativt nära samband mellan en gärning och skada finns knappast med i bilden när t.ex. de långsiktiga konsekvenserna tas upp (t.ex. s. 60 f.). De sistnämnda kan inte utgöra skäl för den föreslagna kriminaliseringen.

Juridiska institutionen låter sig inte övertygas av de skäl för nykriminalisering som redovisats av Utredningen om skydd för barn som bevittnar våld eller andra brottsliga handlingar och ansvar för uppmaning att begå självmord. Det är något främmande i tanken att begående av ett brott mot en person samtidigt blir ett annat brott. Skulle ett sådant brott ändå införas följer här några mer specifika kommentarer.

Det framgår på flera ställen, även i författningskommentaren, att alla tre ska vara närstående med varandra. Lagtexten är inte lika klar, och borde därför förtydligas. Begreppet närstående finns använt i andra sammanhang och därav följer att innebörden ska vara densamma. I författningskommentaren (s. 192 respektive 267 ”tolkas brett”) får man intrycket att kretsen som avses för barnfridsbrottet avses vara vidare, men så kan inte vara fallet om inte ett annat begrepp tillskapas.

”Barn som bevittnar” är ett vanligt uttryck. Att barnet faktiskt ser eller hör (se bland annat s. 195 och 267) det som sker omfattas av ”bevittnas”. I betänkandet nämns exemplet att en närstående sätter hörlurar på barnet. Det kan vara värt att påpeka att detta skulle kunna ske för att skydda barnet, och för att undvika att begå den gärning som det föreslagna brottet avser. Den brottsbeskrivning som föreslås passar inte in på de inte ovanliga fall då ett barn själv blundar, håller för öronen och sjunger högt för att skydda sig mot det som föräldrarna håller på med mellan sig. Det händer också att barn gömmer sig under sängen eller i en garderob för att slippas höra och se. Dessa barn avses inte skyddas av den föreslagna bestämmelsen, vilket kan ifrågasättas.

Även om kravet på att gärningen ska vara ägnad att skada tryggheten eller tilliten hos barnet innebär en begränsning av det

kriminaliserade området är ändå rekvisitet ”begår en brottslig gärning” alltför vidsträckt. Sett i sitt sammanhang kan detta rekvisit passa in på ett mycket stort antal brott. Visserligen ges exempel i betänkandet, som misshandel, men lagtexten kan tolkas som att den är mer omfattande än så. Därför bör förslaget inte genomföras i den delen utan formuleras mindre obestämt. Annars blir det svårt att uppfylla kravet på förutsebarhet.

I avsnitt 10.2.3 diskuteras olika brottskonstruktioner, med en bitvis möjligen något föråldrad terminologi eller synsätt. Resonemangen om rent handlingsbrott kan bortses från. Frågan om underlåtenhet, t.ex. för en vårdnadshavare som skyddsgarant för barnet, löser sig ändå. Inte heller kan det som kallas placeringen av ansvaret (s. 191) hindra att medverkansbestämmelserna är tillämpliga för andra medverkande, enligt 23 kap. 4–5 §§ brottsbalken. Att den som utsätts för grundbrottet inte kan bli ansvarig för barnfridsbrottet följer av allmänna svenska principer (till skillnad från det som står på s. 191 om utländsk rätt).

Slutligen vill Juridiska institutionen nämna att den föreslagna straffbestämmelsen är förenad med bevisproblem. Åklagaren förväntas kunna bevisa att ett visst brott som begås mot en närstående person är ägnat att skada barnets trygghet eller tillit i förhållande till någon av de närstående. Även om det inte krävs någon skada, och därmed inte att orsakande av skadan bevisas, kan det vara svårt för en åklagare att visa, ställt utom rimligt tvivel, att det begåna brottet av en närstående mot en annan närstående är just det som skulle kunna skada.

4. Uppmaning till självmord

I SOU 2019:32 redogörs för olika former av psykisk påverkan av andra människor att ta livet av sig som finns inte minst på nätet på ett sätt som inte är acceptabelt. Samtidigt är utgångspunkten att självmord och försök till självmord inte är straffvärt. Därmed blir inte heller medverkan till självmord en otillåten gärning. Det finns länder med en syn som inte hindrar att medhjälp till självmord uppfattas som en självständig gärning som i sig kan utgöra ett brott. Påverkan av den religion som varit förhärskande, med dess syn på självmord, är märkbar i utvecklingen av rättssystemen och gör det svårt att jämföra olika länders kriminaliseringar med varandra. Försök till självmord ska fortfarande vara en icke straffbelagd gärning, enligt Utredningen om skydd för barn som bevittnar våld eller andra brottsliga handlingar och ansvar för uppmaning att begå självmord. Det hindrar inte att det kan te sig som om

utredningen ändå inte är helt emot tanken att medverka till självmord skulle vara kriminaliserad. Den föreslagna brottsrubriceringen uppmaning till självmord kan leda till motsvarande tankar. Det är givetvis svårt att finna någon annan formulering, men det skulle vara bättre om ordet självmord gick att undvika i lagrummet. För en del av de situationer som beskrivs i betänkandet ter sig ordet självmord inte passande eftersom det snarare inte är frivilliga självmord i de fallen. En sedvanlig restriktiv tolkning av straffbud skulle kunna leda till att bestämmelsen inte skulle kunna tillämpas för de gärningarna.

I betänkandet redovisas att påverkan på en person som avlider av egen hand inte behöver uppfattas som ett självmord utan kan beskrivas som att den som påverkar en annan person starkt har berövat den andre livet, har orsakat dennes död, och därmed är gärningsman till mord eller vållande till annans död, 3 kap. 1 och 7 §§ brottsbalken. I de fall ett giltigt samtycke finns, enligt 24 kap. 7 §, gör detta inte gärningen tillåten men kan påverka svårhetsgraderingen så att inte mord utan dråp, 3 kap. 2 §, förövats. Även om det kan vara svårt att bevisa avsiktssuppsåt i en del fall är det tillräckligt med likgiltighetsuppsåt och därmed omfattas fler gärningar. Utredningen har beskrivit rättsläget som att det krävs så mycket för att uppfatta en person som gärningsman att detta sällan kan bli aktuellt. Å andra sidan nämns de s.k. balkongflickorna (s. 73) som ett exempel på människor som inte tar livet av sig frivilligt utan i stället är starkt påverkade av andra. Att dessa gärningar inte åtalas beror mer på bevissvårigheter än att gärningarna inte är redan kriminaliserade orsakande av annans död. Sådana problem löses inte av att uppmaningar i sig straffbeläggs, utan riskerar snarare att antalet åtal för mord och dråp blir om möjligt ännu färre. I konkurrensavsnittet i en kommande proposition är det således av vikt att klargöra att den nya kriminaliseringen inte ska hindra att dödande, med eller utan samtycke, är ett allvarliga brott som har företräde. Utredningen har tänkt sig att konkurrens mellan det föreslagna brottet och vållande till annans död eller vållande till kroppsskada ska vara brottskonkurrens (s. 272). Är det i stället fråga om mord, dråp eller misshandel kan allmänna konkurrensprinciper resultera i att dessa brott konsumerar brottet uppmaning till självmord såvida inte de olika gärningarna inte ha ett så tydligt samband.

Självmord av äldre (s. 67), vare sig de är deprimerade eller inte, kan vara mer frivilliga. Dessa gärningar är av ett helt annat slag, även om de språkligt har samma benämning, alltså självmord. Givetvis är de ett smärtsamt och svårt problem för efterlevande och för samhället, men de är samtidigt ett resultat av människors

självbestämmanderätt som lagstiftaren inte bör begränsa. Frågan om s.k. aktiv dödshjälp har inte utretts sedan SOU 1988:7, utan har i stället avgränsats bort för olika utredningar som gjorts av vård i livets slutskede. Dessa situationer är dock så annorlunda än den påverkan som sker av unga människor t.ex. på nätet, med s.k. smittoeffekter som ibland kallats epidemier, att de bör hållas isär (olika delar av avsnitt 4.2) även om det gemensamma är att en människa dör på ett sätt som inte kallas naturlig död av en del medan andra ser gamla människors avslutande av sitt liv genom att t.ex. sluta äta och dricka som en naturlig död. Juridiska institutionen vill påminna om att olika situationer och gärningar är just olika och inte lika straffvärda. Det sista stycket i förslaget lagtext undantar visserligen en del gärningar, men det kan ifrågasättas om denna ansvarsfrihetsregel är tillräckligt omfattande. Är det tänkt att detta stycke även ska uttrycka hänsyn till yttrandefriheten framstår inte detta som tillräckligt klart. Författningskommentaren till det tredje stycket i den föreslagna bestämmelsen tar snarare upp andra situationer (s. 248 och 273).

Det är givetvis plågsamt för unga och andra utsatta människor att få sin tillvaro påverkad av tankar på att ta livet av sig, samt tragiskt för anhöriga och andra att bevittna detta utan att kunna motverka dem, men kriminalisering är inte den bästa vägen för att minska antalet självmord och självmordsförsök utan dessa förebyggs bättre på andra sätt. Juridiska institutionen påminner om att den föreslagna straffbestämmelsen inte kan vara lösningen, och kan inte få annat än begränsad betydelse för förändring.

Den föreslagna kriminaliseringen av hets mot, uppmaning av och annan psykisk påverkan på en annan människa att ta livet av sig kan te sig som ett ofredande, med den utformning som finns av det brottet i 4 kap. 7 § brottsbalken. Det kan vara själva brottsrubriceringen som hindrat utredningen att föreslå ett grovt ofredandebrott, men det skulle kunna vara ett sätt att straffbelägga de gärningar som uppfattas som mer straffvärda än ofredande i den enda svårhetsgrad som finns i dag. Å andra sidan är det oftast ofredandegärningar som beskrivs i betänkandet, till skillnad från de gärningar som skulle kunna uppfattas som gärningsmannaskap till dödande, vilket talar för att inte införa en ny brottsrubricering.

Samtidigt finns en begränsning i den föreslagna bestämmelsen, på det sättet att påverkan ska ha varit förenad med en inte obetydlig risk för att gärningen skulle leda till att den andre personen tar livet av sig, eller begår självmord för att använda

förslagets formulering. Juridiska institutionen förstår att rekvisitet "inte obetydlig" väljs, med tanke på att det är något nytt som föreslås. Det hindrar inte att uttrycket kunde ha utvecklats mer i betänkandet, men det kan göras i en kommande proposition. Förslagets lagtext har med ordet risk. Juridiska institutionen föreslår att bestämmelsen i stället begränsas till att konkret fara föreligger, i stället för risk, dvs. att ordet risk byts ut mot ordet fara. Ibland får den som tar del av betänkandet intrycket att det är konkret fara snarare än risk om avses (se särskilt s. 271).

Sammanfattningsvis kan Juridiska institutionen hålla med om att särskilt hets men även andra uppmaningar och stark psykisk påverkan i dessa sammanhang är straffvärda, men är tveksam till att ett särskilt brott införs. Det finns alltid skäl att vara försiktig med nykriminalisering, särskilt om det skulle gå att göra på något annat sätt.

Justitiedepartementet

Straffrättsligt skydd för barn som bevittnar brott mellan närstående samt mot uppmaning och annan psykisk påverkan att begå självmord (SOU 2019:32)

Uppsala universitet (Juridiska institutionen och Nationellt centrum för kvinnofrid) har genom remiss anmodats att yttra sig i rubricerat ärende.

Nationellt centrum för kvinnofrids (NCK) yttrande

NCK instämmer i betänkandets förslag om en kriminalisering av att utsätta barn för att bevittna våld eller andra brottsliga handlingar mellan närstående. NCK tillstyrker således att det införs en ny straffbestämmelse om barnfridsbrott. NCK vill särskilt lyfta fram och betona vikten av att det är den som begår grundbrottet mot en närstående som är ansvarig för barnets bevittnande av detsamma. NCK anser att det bör gå att konstruera en vidare straffbestämmelse om *barn som upplever våld*, där mer än vad barnet sett och hört omfattas. Det bör kunna ske parallella utredningar av brottet mot barnet och brottet mot mamman.

NCK vill även betona vikten av att barnfridsbrottet beaktas i vårdnadsmål. Barn har rätt att komma till tals, att få uttrycka sina åsikter och få dem beaktade. Detta sker inte alltid. NCK föreslår därför utökad utbildning och fortbildning kring barnsamtal och bemötande av barn för de yrkesgrupper som kommer i kontakt med barn som bevittnat/upplevt våld. Det gäller även utredare och domare i vårdnadstvister.

NCK instämmer även i förslaget om utvidgat uppdrag för särskild företrädare för barn och anser att frågan om att införa en ny form av ombud för barn utreds skyndsamt. Särskilt bör då beaktas behovet av utbildning och behovet av ombud vid svåra vårdnadstvister.

NCK menar, i enlighet med betänkandets förslag, att barnahusens verksamhet behöver utredas, inte minst vad gäller likvärdig tillgång för barn som bevittnat våld.

10.2.3. En särskild straffbestämmelse

Ansvar ska placeras rätt

Den våldsutsatta personen, i de flesta fall mamman, ska inte kunna straffas för att hon inte kunnat skydda barnet. NCK vill betona att det aldrig kan vara någon annan än den som begår grundbrottet som även är ansvarig för att barnet bevittnat detta brott.

Vad ska barnet ha upplevt

Barnet drabbas inte bara av det våld som barnet direkt ser och/eller hör, dvs *bevittnar*. Barn som lever i en familj där en omsorgsperson utsätts för våld av en annan närstående drabbas på många olika sätt. Barn som *upplever* våld är därför en mer adekvat benämning på barnets situation än *bevittnar* våld. NCK anser att det bör gå att konstruera en vidare straffbestämmelse om *barn som upplever våld*, där mer än vad barnet sett och hört omfattas.

10.2.4. Vissa frågor om straffansvar för bevittnande

Krav kring utredning och lagföring av grundbrottet

Enligt betänkandet måste det ”finnas ett sådant stöd för grundbrottet att det anses styrkt för att ansvar för bevittnande ska kunna utkrävas”. NCK menar att det ska finnas möjlighet att utreda barnfridsbrott trots att fällande dom för grundbrottet saknas. Det bör kunna ske parallella utredningar av brottet mot barnet och brottet mot mamman.

NCK vill även betona vikten av att barnfridsbrottet beaktas i vårdnads mål.

10.2.11 Ytterligare sätt att stärka den rättsliga ställningen för barn generellt

NCK instämmer till fullo med att det behövs en rad åtgärder utöver kriminalisering för att ge barn som bevittnat/upplevt våld mellan närstående den hjälp och det stöd de har behov av. Det behövs samordning och samarbete mellan de myndigheter som har ansvar för att utreda och bereda skydd. Barn har också rätt att komma till tals. Denna rätt, som i barnkonventionen uttrycks som barnets rätt att bilda och uttrycka sina åsikter och få dem beaktade i alla frågor som berör honom eller henne, måste tillvaratas av personal som kommer i

kontakt med barnet. För att detta ska ske behövs personal med kompetens inom området. Tyvärr saknas den i många fall och NCK föreslår därför utökad utbildning och fortbildning kring barnsamtal och bemötande av barn för de yrkesgrupper som kommer i kontakt med barn som bevittnat/upplevt våld. Det gäller även utredare och domare i vårdnadstvister.

Särskild företrädare för barn

NCK ser positivt på möjligheten att införa en ny form av ombud för barn och att den frågan bör utredas särskilt. Särskilt bör då beaktas behovet av utbildning och behovet av ombud för barn vid svåra vårdnadstvister.